

" KORUPSIYA TARAQIYOT KUSHANDASI"

Erlapasova Gulnora Allambergenovana

*Qoraqalpog'iston Respublikasi Taxiatosh tumani
Kasb-hunar maktabi katta o'qituvchisi tarbiya fanidan*

Annotatsiya. *Mazkur maqolada korrupsiya taraqqiyot kushandasi, korrupsiya so'zining ma'nosi, rivojlanayotgan mamlakatlarda korrupsiyaga oid ma'lum da'volar, ichida korrupsiya muammosini jamoatchilik e'tirof etish va muhokama qilish avj olib borishligi, ta'limdagi korrupsiya va unga chora ko'rish usullari haqida batafsil ma'lumotlar berilgan.*

Kalit so'zlar: *korrupsiya, demokratiya, terrorizm, monopoliya, respondent, Assambleyasi.*

Korrupsiya nima? Korrupsiya mamlakat taraqqiyotini ortga surib, kelajkni xavf ostida qoldiradi. Ayniqsa, ta'lim sohasidagi korrupsion holatlar bugungi kunda yetuk mutaxassislar, jahon andozasi darajasidagi kadrlar tayyorlashni asosiy maqsad qilib olgan mamlakatimiz oldida turgan dolzarb masalalardan biridir. Dunyoda rivojlanish va taraqqiyot yo'lini tanlagan har bir davlat eng avvalo korrupsiya, ta'magirlik, poraxo'rlik kabi salbiy illatlarga qarshi murossasiz kurash olib boradi.

Aks holda, bunday jirkanch illatlarning tomir otishiga yo'l berilsa, o'sha joyda taraqqiyot va rivojlanish boy beriladi. Respublikamizda olib borilayotgan islohotlardan ko'zlangan maqsad xalqimizni hayotdan rozi qilish va eng muhimi, davlat idoralari bevosita xalq ichiga kirib borib, muammolar bilan tanishayotgani o'zining ijobiy samarasini bermoqda. Albatta bu jarayonda rahbarlarning mas'uliyatini oshirish va o'ziga bildirilayotgan ishonchni oqlash hamda ta'magirlikka yo'l qo'ymaslik borasida ko'plab qaror va farmonlar qabul qilindi.

Respublikamizda bu borada olib borilayotgan keng ko'lamlil ishlarga qaramasdan ming afsuski, ayrim rahbarlar orasida korrupsiyaga berilish, ta'magirlik holatlari uchrab turgani kishini taa'jubga soladi.

Qonunlarni bilmaslik biror kishini jazodan qutilishiga bahona bo'lolmaydi. Kimdir bilib, kimdir bilmasdan deganlaridek bunday salbiy illatlarning ko'chasiga kirib qolganliklarini sezmay qoladilar. Achinarli tomoni shundaki, ayrim nufuzli mansab kursisida o'tirganlar bila-turib korrupsiyaga, poraxo'rlikka, tanish-bilishchilikka berilib ketayotgani ijtimoiy hayotimizga jiddiy xavf solmoqda.

Bugungi kunda korrupsiya mavzusi yovuzlik va falokat sifatida jiddiy qabul qilinmoqda. So'nggi paytlarda korrupsiya darajasi oshganligini aniqlash juda qiyin, chunki u uchun biron bir aniq o'lchovni topish qiyin, ammo biz unga jamoatchilikning qiziqishi ortganini aytishimiz mumkin. Biz zamonaviy dunyoda axloq va axloq qoidalariga rioya qilish uchun aniq harakat borligini kuzatamiz. Ushbu harakatni turli yo'llar bilan chaqirish mumkin. Mas'uliyatli xatti-harakatlarga chaqiriqlarning umumiy massasida hukumatlar va

transmilliy korporatsiyalardan ular olib borayotgan siyosatning shaffofligini ta'minlashni talab qiladigan "global fuqarolik jamiyati" ovozlari eng baland ovozda eshitiladi. Yaxlitlikning yangi to'liqini pastdan ham, yuqoridan ham hosil bo'ladi:

"Global mas'uliyat va shaffoflik harakatining bir jihati korrupsiyaga qarshi kurashdir. Bu xalqaro xarakterga ega, birinchidan, chunki u butun dunyoni qamrab oladi, ikkinchidan, korrupsiyaga qarshi kurash xalqaro muvofiqlashtirish ob'ekti hisoblanadi. Axloqiy muvofiqlashtirish va axloqiy boshqaruv korporativ faoliyatning asosiy nuqtalaridan biriga aylanadi. Korrupsiyaga qarshi kurash global axloq va axloq sari harakatning umumiy tendentsiyasining bir qismidir [1, p.157]"

Qarama-qarshi printsipsizlik, axloqsizlik va spekulyatsion sifatida, korrupsiyaga qarshi kurash, biz "jamiyat" deb ataydigan narsani anglatadigan yo'qolgan axloq va javobgarlik standartlarini tiklashga urinish kabi ko'rinadi. Shunday qilib, korrupsiyaga qarshi kurash axloqiy bayroq ostida salib yurishiga aylanadi.

"Jamoat, xususiylar, xalqaro va davlat o'yinchilarining birlashishi korrupsiyaga qarshi dunyoni antropologik o'rganishga loyiq bo'lgan murakkab ijtimoiy kuchga aylantiradi. Korrupsiyaga qarshi sanoatni o'rganish globallashtirilgan kontekstda korrupsiyaga qarshi mahsulot-bilim va amaliyot qanday yaratilishini tushunishga yordam beradi. Shuni unutmasligimiz kerakki, "yaxshi ish qilish" va korrupsiyaga qarshi kurash aynan shu narsa haqida, shuningdek, "yomon ish qilish" kabi narsalar to'liqlarda o'zgaradi. Halollik kon'yunkturadir va ehtimol bizning g'oyalarimiz bugungi vaziyat doirasi bilan cheklangan [1, 162-163-betlar]"

"Dunyo, antropologlar tushunganidek, Burdierning "dala" tushunchasi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. U mavjud cheklovlar tizimiga muvofiq ishlaydigan aktyorlar to'plamini o'z ichiga oladi. Aktyorlar resurslarni nazorat qilishga va ularni o'z strategiyalarini amalga oshirishga yo'naltirishga intilishadi. Dunyo o'zining terminologiyasi, jargoni va ritorikasiga ega va o'z murojaatlarida ma'lum huquqiy, iqtisodiy va axloqiy me'yorlarga sodiqlikka asoslanadi. Korrupsiya nafaqat individual strategiyalar, balki qiymat tizimlari va huquqiy me'yorlar bilan ham bog'liq bo'lganligi sababli, korrupsiyaga qarshi nutq axloqiy va huquqiy o'q atrofida ham aylanadi. Axloqiy nuqtai nazardan, korrupsiyaga qarshi dunyoning o'z qahramonlari, yovuzlari va begunoh qurbonlari bor [1, 164-165-betlar]. Global axloqni shakllantirish, mas'uliyat va fazilat rolini oshirish o'z-o'zidan qiziqarli ijtimoiy jarayondir. Va yana korrupsiyani aniqlash masalasi paydo bo'ladi.

Biz korrupsiya barcha asrlarda va barcha mamlakatlarda mavjud bo'lgan universal hodisa ekanligini tan olamiz. Gunoh singari, u ham inson tabiatiga xosdir. J.-J. Russo insonni tabiatan yaxshi deb hisoblagan, ammo tarixiy voqealar majmuasi natijasida u deformatsiyalanadi va xususan, korrupsiyaga uchraydi. Shunday qilib, Russo jamiyatning o'zi odamni ochko'z, yolg'onchi va hokazolarga aylantiradigan narsa degan xulosaga keldi. Ibtidoiy odam o'zi va o'zi uchun yashagan va jamiyatda yashovchi odam boshqa odamlarsiz, ularning jamoatchilik fikrisiz qanday yashashni bilmaydi. Russo uchun aynan jamiyat kapitalistik xususiylar mulkka urg'u berib, odamni buzadi. Russo uchun ibtidoiy odam

yoki "tabiiy holat" dagi odam idealdir. U fuqarolik (sanoat, burjua) jamiyati tomonidan o'z qoidalari va me'yorlari bilan" ifloslanmagan". U fazilatli, begunoh va yaxshi. Russo tabiiy holatni idealizatsiya qilsa-da, u insonga zararli ta'siriga qaramay, tsivilizatsiyaning qaytarib bo'lmaydigan jarayoni zarurligi va muqarrarligini ko'rsatadi.

Korrupsiya inson tabiatiga xos bo'lib, axloqiy va axloqiy oqibatlariga olib keladi, ularni uchta dominant axloqiy tizim - Deontologizm, ilohiyotshunoslik va Kontraktarianizm asosida tahlil qilish mumkin.

Deontologizm axloqiy tizim sifatida qonun hujjatlari biz uchun tabiiy ravishda majburiy deb hisoblaydi. Va bu ularga axloqiy maqom beradi. Agar majburiyat yoki majburiyatning universal tuyg'usi bilan qo'llab-quvvatlansa, bu harakat axloqiydir. Bu ijobiy nuqtai nazardan. Salbiy tomondan, zino, aldash, yolg'on gapirish, pora berish/olish, davlat mablag'larini o'g'irlash va boshqalar kabi ba'zi harakatlar tabiiy ravishda salbiy majburiyatni o'z zimmasiga olishi mumkin. Shu munosabat bilan korrupsiya axloqiy jihatdan yomon harakat yoki axloqsiz harakat sifatida qaraladi. Ushbu axloqiy tizim qurilgan kantian axloqiy falsafasiga asoslanib, korrupsiya axloqsiz yoki axloqiy jihatdan yomon ish sifatida qaraladi, chunki u eng yuqori axloqiy tamoyil va tabiiy burch tuyg'usiga zid keladi. Korrupsiyadan universal foydalanish yoki qabul qilishga ega bo'lgan shartsiz imperativ yoki oliy axloqiy tamoyil sifatida foydalanish mumkin emas. Buning sababi shundaki, korrupsiya insonning barcha xatti-harakatlari/xatti-harakatlari asosida axloqiy asosga ega bo'lishi kerak bo'lgan asosiy tamoyillarni buzadi. Birinchidan, hech kim korrupsiyani umumiy harakat printsipli sifatida qabul qilishni va undan foydalanishni xohlamasligi aniq. Biz boshqalarni aldashni qanchalik yaxshi ko'rsak ham, hech kim aldanishni xohlamaydi. Ikkinchidan, korrupsiya xudbin maqsadlar uchun boshqalarning huquqlarini tortib olish va keyinchalik buzishni o'z ichiga oladi. Bu boshqalarning qadr-qimmati va ijtimoiy-iqtisodiy huquqlariga umuman e'tibor bermaslikni anglatadi.

Teologizm, u yoki bu harakatning oqibatlaridan kelib chiqqan holda, harakat/harakat/harakatning foydasi yoki zararli ekanligini ta'kidlaydi. Uning yana bir nomi utilitarizmdir, ya'ni aktyor axloqiy jihatdan to'g'ri harakatni amalga oshiradi, agar bunday harakat yaxshilikni maksimal darajada oshirsa va u yoki bu harakatdan foyda ko'radigan odamlar soni yoki bu harakat odamlarda paydo bo'ladigan qoniqish darajasi nuqtai nazaridan yomonlikni minimallashtirsa. Boshqacha qilib aytganda, agar harakat odamlarning katta qismini xursand qilsa, u axloqiy jihatdan to'g'ri bo'ladi.

Kontraktarianizm yoki adolat tizimi, oqilona tanlovga asoslangan va boshqa odamlarga nisbatan adolat va halollik hissi bilan turtki bo'lgan harakatlarda axloqiylikni ko'radi. Bizning harakatlarimiz boshqalarning huquqlarini hurmat qilgan taqdirda yaxshi bo'ladi.

Korrupsiya ijtimoiy birlashishga yoki ijtimoiy shartnomani qo'llab-quvvatlashga yordam bermaydi, aksincha unga tahdid soladi. Korrupsiya boshqalar bilan ishbilarmonlik munosabatlarida halol bo'lishga imkon bermaydi, shuning uchun korrupsiya axloqiy jihatdan yomon. Shuning uchun axloq yoki axloqiy falsafaning vakolati nafaqat buzuq

usullarni axloqiy jihatdan yomonlashtiradigan, balki odamlarni ulardan uzoqlashtiradigan me'yoriy tamoyillarni o'rnatishdir. Korruptsiya harakati/harakati haqida gapirganda, "inson yaxshi yoki yomon bo'lishidan qat'i nazar, har qanday axloqiy harakatning manbai ekanligini unutmang. Birinchidan, korruptsiya inson qalbida, uning fikrlarida boshlanadi, natijada ular aniq harakatlarda aks etadi. Ushbu harakatlar muntazam ravishda takrorlanganda, ular odatlarga aylanadi, bu odatlar xarakter va mohiyatni shakllantiradi. Siz korruptsiya tarmog'iga turli yo'llar va usullar bilan "kirishingiz" mumkin: shaxsan korruptsiya xatti-harakatlarini yaratish, korruptsionerlar bilan aloqada bo'lish va bunday o'zaro ta'sir orqali salbiy ta'sirga duchor bo'lish yoki korruptsiya yo'li bilan olingan imtiyozlardan foydalanish [2, 474-bet]" va shu bilan korruptsiya kasalligini yuqtirish. Qanday qilib boshqa shaxs yoki hatto butun jamiyat korruptsiyani "yuqtirgan" shaxsga bog'liq bo'lishi mumkin? I. e. qanday qilib birining korruptsiya kasalligi boshqasiga ta'sir qilishi mumkin va shuning uchun zanjirda?

Korruptsiyaga butun jahon qarshi kurashadi. 2003 -yil 9 dekabr kuni Merida shahri (Meksika)da Birlashgan Millatlar Tashkiloti tashabbusi bilan Korruptsiyaga qarshi kurash bo'yicha xalqaro konvensiya imzolangan edi. Ayni paytga qadar ushbu konvensiyaga 172 davlat qo'shilgan.

2003-yil BMT Bosh Assambleyasining 53-sessiyasida qabul qilingan rezolyutsiyaga muvofiq, ushbu kun Korruptsiyaga qarshi kurashish xalqaro kuni deb e'lon qilingan.

Korruptsiya har bir jabhada o'z aksini ko'rsatadi, mazkur maqola e'tiborimizni ko'proq ta'limdagi korruptsiya qaratsak. So'nggi o'n yilliklarda ommaviy axborot vositalari va tadqiqotchilar tomonidan umuman korruptsiyaga katta e'tibor berilgan bo'lsa-da, ta'lim sohasidagi korruptsiya yetarlicha o'rganilmagan. Biroq, bu sohaga qaratilgan tadqiqotlar soni ortib borishi bilan o'zgarib boshlaydi. Ta'lim sektoridagi rahbarlar obro'siga putur yetkazish sektor resurslarini kamaytirishidan qo'rqib, tekshiruvdan qochgan bo'lishi mumkin. Biroq, korruptsiyaning zararli oqibatlarini hisobga olgan holda, ta'lim sohasidagi korruptsiyani tan olish va unga qarshi kurashish birinchi darajali ahamiyatga ega. Ta'lim sohasida korruptsiyaga qarshi kurashni qo'llab-quvvatlovchi bir qator asosiy dalillar keltirish mumkin. Ushbu dalillar universaldir va rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlardagi ta'lim muhitiga tegishli.

Korruptsiya ta'lim muassasalariga bo'lgan ishonch va pedagoglarga bo'lgan ishonchni pasaytiradi, umidsizlik va aloqani yo'qotadi va barcha muvaffaqiyatli jamiyatlar uchun zarur bo'lgan intilishlar va ijtimoiy hamjihatlikka putur yetkazadi.

Ta'lim sohasi insonlarni erta hayotdan balog'atga etgunga qadar shakllantiradi, bu ta'sir umr bo'yi daromad, sog'lik, oilaviy hayot va sub'ektiv farovonlik nuqtai nazaridan shaxsiy darajada va jamiyat darajasida mamlakatdagi malakalar zaxirasi bo'yicha seziladi. uning iqtisodiy o'sishiga, daromad taqsimotiga va avlodlar o'rtasidagi harakatga ta'sir qiladi. Korruptsiya har ikki darajadagi ta'limdan olinadigan yutuqlarni bekor qiladi va malaka va ish o'rinlari mos kelmasa, sof yo'qotishlarni keltirib chiqaradi. 9 dekabr – Xalqaro korruptsiyaga qarshi kurashish kuni. BMT Bosh Assambleyasining 2003 yildagi

rezolyusiyasiga asosan belgilangan ushbu sana jahon hamjamiyati e'tiborini taraqqiyot kushandasi – korrupsiya illatiga qaratishi, barchani unga qarshi kurashish yo'lida birlashishga undashi bilan g'oyat ahamiyatlidir.

Korrupsiya ma'naviy nuqtai nazardan axloqsizlik va illat, huquqiy jihatdan jinoyat hisoblanadi. "Korrupsiya" atamasi lotincha "corruptio" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, "pora evaziga og'dirish" degan lug'aviy ma'noni anglatadi.

Yuridik ensiklopediyada qayd etilishicha, "Korrupsiya – mansabdor shaxslar tomonidan ularga berilgan huquqlar va hokimiyat imkoniyatlaridan shaxsiy boylik orttirish uchun foydalanishda ifodalanuvchi siyosat yoki davlat boshqaruvi sohasidagi jinoiy faoliyatdir".

"Yuridik atamalar qomusiy lug'ati"da esa mazkur tushunchaga "davlat funksiyalarini bajarish vakolatiga ega bo'lgan (yoki ularga tenglashtirilgan) shaxslarning noqonuniy tarzda moddiy va boshqa boyliklar, imtiyozlarni olishda o'z maqomi va u bilan bog'liq imkoniyatlardan foydalanishi, shuningdek, bu boylik va imtiyozlarni jismoniy yoki yuridik shaxslar qonunga xilof ravishda egallashiga imkon berishi", deya ta'rif berilgan.

Korrupsiya – siyosat yoki davlat boshqaruvi sohasidagi jinoiy faoliyat bo'lib, mansabdor shaxslar o'zlariga berilgan huquqlar va hokimiyat imkoniyatlaridan shaxsiy boyish maqsadida foydalanishidan iborat, degan tavsif ham ayrim huquqiy adabiyotlarda keltirilgan.

Demak, korrupsiya, umumiy qilib aytganda, mansab mavqeidan shaxsiy maqsadlarda foydalanish bilan bog'liq bo'lgan jinoyat sanaladi. Aksariyat hollarda korrupsiya deganda davlat amaldorlari tomonidan shaxsiy manfaatlarni ko'zlab, boylik orttirish maqsadida fuqarolardan pora olish, qonunga xilof pul daromadlarini qo'lga kiritish tushuniladi.

Ammo bu yuzaki tasavvur. Chunki korrupsiyaviy munosabatlar ishtirokchisi istalgan mavqedagi shaxs bo'lishi, qolaversa, pora pul bilan emas, boshqa shaklda ham berilishi mumkin.

Hokimiyat (ijroiya, vakillik va sud) organlaridagi korrupsiya – hozirda dunyoning deyarli barcha mamlakatlarida mavjud bo'lgan dolzarb muammodir. Bu turdagi korrupsiya jinoyatlarining o'ziga xos xususiyati shundaki, ularni qonun ustuvorligini ta'minlashi lozim bo'lgan kishilar sodir etadi.

Oqibatda aholining hokimiyatga bo'lgan ishonchi pasayadi, jamiyatda adolatsizlik kuchayadi, qonunlar ijrosi ta'minlanmaydi. Bu esa xalq farovonligi va davlat taraqqiyotiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Insoniyat o'z tarixi davomida korrupsiyaga qarshi turli usullar hamda vositalar orqali muttasil kurashib kelgan. Hatto eramizdan avvalgi davrlarda mavjud bo'lgan Shumer podsholigiga oid manbalarda ham korrupsiyaning zarari va oqibatlari bayon etilgan.

Korrupsiya jinoyatlari tarixda qo'llangan jismoniy, moddiy yoki ma'naviy jazolar orqali barham topmadi. Shuning uchun bugungi kunda ushbu illatga qarshi xalqaro va milliy qonunchilik, sog'lom ma'naviy muhit, ta'lim va tarbiya, shuningdek, jamoatchilik nazorati orqali kurashishga katta ahamiyat berilmoqda.

Hozirgi globallashuv davrida korrupsiyaga qarshi nafaqat bir davlat doirasida, balki xalqaro darajada ham kurashish zarurati yanada oshdi. Binobarin, korrupsiya hech bir davlatga foyda keltirmaydi, aksincha, mamlakatdagi demokratik islohotlarga, mamlakatning xalqaro maydondagi imiji va investitsiyaviy jozibadorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Mamlakatimizda korrupsiyaga qarshi kurashish va ushbu turdagi jinoyatlar sodir etilishining oldini olishga katta e'tibor qaratilmoqda. Bu borada zaruriy chora-tadbirlar tizimli ravishda amalga oshirilmoqda.

Ayniqsa, so'nggi yillarda Harakatlar strategiyasi hamda Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi asosida korrupsiyaga qarshi samarali kurashishda salmoqli yutuqlarga erishilganini e'tirof etish lozim.

Albatta, korrupsiya illati qisqa fursatda barham beriladigan muammo emas. Unga qarshi aholida sog'lom fikr shakllanib, davlat va jamiyat hamkorlikda kurashsagina kutilgan natijaga erishish mumkin.

Shunday ekan, har birimiz, avvalo, o'z mehnat faoliyatimizda halol bo'laylik va har qanday korrupsiyaviy holatlarga nisbatan murosasiz munosabatimizni bildiraylik. Unutmaylikki, korrupsiya – taraqqiyot dushmani. Unga qarshi kurashish har birimizning burchimizdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
2. Bardhan P. Corruption and development // Journal of Economic Literature. — 1997. — Vol. 25. — P. 1320. [1] Arxivlandi 2009-09-20 Wayback Machine saytida.
3. Tanzi, V. Corruption, Governmental Activities and Markets // IMF Working Paper 94/99. — International Monetary Fund, Washington, DC. — 1994.
4. Daniel Kaufmann, 1997, "Corruption: The Facts," Foreign Policy, No. 107 (Summer), pp. 114-31.
5. <https://kun.uz/uz/news/2022/01/26/bu-ijtimoiy-barqarorlik-kushandasi-prezident-korrupsiyaga-qarshi-kurash-haqida-gapird>
9. Doniyorbek, N. (2023). BOLALAR UCHUN ZAMONAVIY SUV MUOLAJALARI MAJMUASINI YARATISH. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF ARTS AND DESIGN, 523-527.
10. Qo'ziyevich, E. I., & Elmuradovna, J. E. (2023). Qadimgi qarshi shahri arxiologik yodgorliklari arxitekturasi ilmiy tahlili. Arxitektura, muhandislik va zamonaviy texnologiyalar jurnali, 2(2), 58-61.
11. Qo'ziyevich, E. I., & Elmuradovna, J. E. (2023). The scheme of territorial placement of agglomeration commercial and household complexes in Uzbekistan. Arxitektura, muhandislik va zamonaviy texnologiyalar jurnali, 2(2), 62-67.

12. Maxmatqulov, I. T. (2022). Scientific analysis of the Erkurgan historical and archeological complex in Karshi district of Kashkadarya region. Journal of Architectural Design, 4, 27-31.

13. Elmuradovna, J. E., & Qo'ziyevich, E. I. (2023). BUXORO ARKINING ARXITEKTURAVIY SHAKLLANISHI. ARXITEKTURA, MUHANDISLIK VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR JURNALI, 2(2), 75-78.